

Борис Гуменюк,
доктор історичних наук, професор,
Надзвичайний і Повноважний Посол

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: крізь системи міжнародних відносин і державні трансформації¹

Анотація. У статті досліджено історичний досвід зовнішньої політики й дипломатії України різних історичних періодів у контексті зміни систем міжнародних відносин і трансформацій державності. Автор аналізує історичний досвід зовнішньої політики України з погляду міждисциплінарного синтезу. Наголошено, що важливим уроком історії є формування стабільних соціальних інститутів, зокрема суспільних, загальнодержавних і зовнішньополітичних, здатних відтворювати у поколіннях спадковість дипломатичного курсу на захист національних інтересів. Зазначено, що часто проблеми в державі спричинені не формою правління (демократія чи автократія), а якістю державного управління та рівнем усвідомлення національних інтересів з боку панівної еліти.

Ключові слова: зовнішня політика України, дипломатія, історичний досвід, системи міжнародних відносин, міжнародна безпека, трансформації, гібридна війна, російсько-українська війна.

Німецький філософ Фрідріх Ніцше наприкінці XIX століття писав, що «знання минулого є бажаним лише тоді, коли це корисно для майбутнього і сучасного, а не тоді, коли ослаблює сучасне і підриває життєво важливе майбутнє» [1, с. 14]. Неможливо впевнено рухатись у майбутнє без засвоєння історичного досвіду. Постійно чуємо твердження, що історія нічого не вчить. Згадану тезу спростовує антитеза, що історія не вчить тих, хто не хоче

¹ Статтю написано в контексті виконання науково-дослідної роботи № 6/25–27 «Партнерство України з ЄС та НАТО в умовах російсько-української війни: стан, проблеми та перспективи».

вчитись, але боляче карає за незнання її уроків. Тому дослідження проблематики історичного досвіду зовнішньої політики й дипломатії України, як неодмінного і надважливого складника функціонування будь-якого державного організму, є важливою теоретичною і практичною проблемою.

Найдетальніше цей досвід можна простежити на прикладі тривалого історичного часу. Французький історик Фернан Бродель вів мову про довгі хвили часу, в яких розвиваються суспільні структури і тенденції «тривалої часової протяжності й діалектики минулого та теперішнього» [2, с. 8]. Звичайно, можна аналізувати історичний досвід на прикладі конкретно-подієвого часу, який дає унікальні зразки взаємодії тривалих трендів, ідеологій, помилок панівних еліт і недосконалості механізмів державного управління й суспільного впливу на формування та реалізацію зовнішньої політики.

Концептуально цю наукову розвідку можна побудувати на засадах поєднання тривалого й конкретно-подієвого часу історії української зовнішньої політики та дипломатії. Тож предметом нашого аналізу є макроісторичні тенденції та історичні процеси середнього й мікрорівнів, під впливом яких історично розвиваються зовнішня політика і дипломатія. На макроісторичному рівні маємо справу зі «структурними обмеженнями»: цивілізаційною ідентичністю, ідеологічними настановами, сформованими ефективними чи дисфункціональними соціальними інститутами, суперечливою взаємодією внутрішньої і зовнішньої політики, які зміцнюють або обмежують суверенітет.

На середньому історичному рівні стикаємось із взаємодією панівних еліт і контреліт, а також суспільними інтересами, що їх зазвичай ототожнюють із національними інтересами. На мікрорівні аналізу спостерігаємо різні «випадковості», які є іншою стороною непізнаної закономірності, зокрема волюнтаризм історичних діячів і соціальних груп, технологічні інновації та контрреформи, а також структурні й функціональні обмеження їх упровадження в реальну політику.

Використавши в процесі дослідження методи конкретно-історичного аналізу, проблемно-хронологічний, компаративний, описовий, наголосимо, що на тренді тривалого історичного часу маємо в Європі зміну декількох систем міжнародних відносин. «Соціальний час “тече” від майбутнього через сучасне

з минулого. Тому при прогнозуванні найближчого майбутнього недостатньо враховувати лише минуле і сучасне, необхідно насамперед зважати на віддалене майбутнє. Метод екстраполяції від минулого й сучасного в майбутнє є не досить адекватним для соціальних процесів. Більш релевантним є використання методу інтерполяції, коли за минулим, сучасним та віддаленим майбутнім прогнозується найближче майбутнє. [...] Проте варто пам'ятати про стохастичність, тобто непрогнозованість зовнішніх впливів на розвиток системи. Особливо слід звертати увагу на нестабільність перехідних форм. [...] Надлишок інформації небезпечний, оскільки втрачається цілісне бачення ситуації» [Див. *Мартинов А.* Понятійний апарат семіотики новітньої європейської історії // *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки.* 2022. Вип. 31. С. 168–182]. Відносно зручні часи минули. У багатьох країнах світу триває конфлікт пріоритетів у зовнішній політиці. На заміну дипломатії прийшли контроль середовища, покарання та залякування.

Щодо складної історії України, то слід нагадати, що від Античності до XX століття історична географія фіксує суттєву динаміку не тільки назв українських земель, а й їх території. Ближче до XX століття етнографи, статистики, географи, історики (головно Михайло Грушевський із його фундаментальною працею «Історія України-Руси») створили сучасні обриси України на географічній мапі [3, с. 43]. До Вестфальської системи 1648 р. Європа жила за системою монаршого традиційно-легального суверенітету. Тільки революція 1789–1799 рр. у Франції формально відібрала суверенітет у монархів і віддала його народам, породивши епохи дрібних і великих націоналізмів [4, с. 41]. Наполеонівські війни створили в Європі Віденську систему міжнародних відносин (1815–1854 рр. до Кримської / Східної війни). Після Кримської війни настав час утворення ворожих блоків у Європі, що зрештою призвело до Першої світової війни, яка створила Версальсько-Вашингтонську систему (1919–1939 рр.) [5, с. 12]. Ця Велика війна стала прологом до Другої світової війни, що сформувала Ялтинсько-Потсдамську систему міжнародних відносин (1945–1991 рр.). Система міжнародних відносин, яка утворилася після розпаду СРСР, формально отримала назву «однополярна» на чолі зі США, хоча де-факто наявність комуністичного Китаю робила її латентно двополярною. Нарешті, світова економічна криза, яка

стартувала восени 2008 р., створила умови для хаосу, перегляду уявлень про суверенітет національної держави, інспірувала передумови для глобальної гібридної війни цифрової епохи.

Звичайно, українські землі й за домодерної доби («Київська Русь», Галицько-Волинське князівство, Велике князівство Литовське, Річ Посполита) були залучені до відповідної європейської системи міжнародних відносин. Але лише від часів Вестфальської системи міжнародних відносин 1648 року історія фіксує полівасальну українську державу періоду Гетьманщини. Після Руїни другої половини XVII століття європейська історія стикається з поділом українських земель по Дніпру, а після трьох поділів Польщі в XVIII ст. — із включенням українських земель до складу російської та Австрійської імперій [6, с. 96]. За ступенем тривалості і запеклості боротьби за національну незалежність історія України близька до ірландської історії [7]. Але на відміну від України, Ірландія вже за часів Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин здобула стійку незалежність. Натомість Українська РСР (1919–1991 рр.) у складі СРСР за своїми «правами і вольностями» дещо нагадувала Гетьманщину й мала умовний суверенітет.

Отже, **метою статті** є дослідження історичного досвіду зовнішньої політики й дипломатії України різних історичних періодів та зміни систем міжнародних відносин і трансформацій державності.

Історіографічний доробок щодо цієї масштабної проблеми є вагомим. У контексті нашої статті проаналізуємо найбільш резонансні наукові праці. Насамперед варто зупинитися на монографіях, які узагальнюють історію української зовнішньої політики й дипломатії. 2001 року було опубліковано перше у вітчизняній історіографії дослідження з історії української дипломатії за редакцією академіка НАН України Валерія Смолія [8]. 2004 року у двох томах вийшла друком «Українська дипломатична енциклопедія» за редакцією академіка НАН України Леоніда Губерського [9]. Увагу наукової громадськості привернули підручники й посібники, які видав Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка: «Дипломатична історія України (від найдавніших часів до XIX століття)» [10], «Дипломатична історія України (кінець XIX – перша чверть XX століття)» [11]. Ґрунтовною та аналітично глибокою є колективна монографія «Україна

в постбіполярній системі міжнародних відносин» [12]. Зокрема, вітчизняні міжнародники прогнозували, що «майбутнє світу виглядає як принципова боротьба між США, що прагнуть зберегти свою гегемонію, з одного боку, та коаліцією інших центрів сили, що прагнуть цю гегемонію порушити, з іншого» [12, с. 57]. Вже тоді були названі «ризик конфліктної ескалації протиріч між полюсами і загальна дестабілізація європейського регіону, що загрожує катастрофічним зменшенням простору для зовнішньополітичного маневру України та посиленням її залежності від провідних міжнародних акторів» [12, с. 303] і наголошено, що «будь-які реалістичні зовнішньополітичні стратегії мають спиратися на раціональний науковий аналіз та враховувати максимально широкий комплекс різних факторів, які заважатимуть або сприятимуть реалізації того чи іншого зовнішньополітичного вибору» [13, с. 59].

Важливим джерелом для дослідження обраної проблеми є шість випусків анотованої історичної хроніки міжнародних відносин «Зовнішня політика України в умовах глобалізації», що їх видавав у 2004–2022 роках Інститут історії України НАН України, а також інші праці вчених цього інституту про місце і роль України в міжнародних відносинах у різні історичні періоди, публікації вітчизняних державних і політичних діячів, зокрема Анатолія Гальчинського, Володимира Горбуліна, Анатолія Зленка, Леоніда Кучми, Володимира Литвина. Загальні тенденції історії міжнародних відносин представлені у класичних працях Збігнєва Бжезинського [14], Еріка Гобсбаума [15], Тоні Джадта [16], Генрі Кіссінджера [17], Сергія Плохія [18], Тімоті Снайдера [19], Френсіса Фукуями [20].

Зважаючи на зміст цих праць, можна виділити п'ять тривалих періодів історії зовнішньої політики й дипломатії України. Перший ідентифікують із Руссю та Галицько-Волинською державою. Другий пов'язаний із козацькою державою Богдана Хмельницького. В бездержавні періоди української історії не переривалися як торговельно-економічні, так і культурні міжнародні зв'язки українського народу. Третій ототожнюють із боротьбою за національну незалежність у 1917–1921 рр. та її визнання на міжнародній арені. Четвертий характеризують історією зовнішньої політики УРСР після 1944 р. П'ятий настав після відновлення незалежності України 1991 р.

Від адекватних зовнішньополітичних рішень та ефективності роботи дипломатичної служби залежать доля держав і народів, мир і війна в міжнародних відносинах. Світова історія фіксує український і курдський приклади тривалої відсутності національної державності великих народів. Це було обумовлено передусім несприятливою кон'юктурою регіонального балансу сил та інтересів, які перешкоджали прагненням українців і курдів до створення своєї державності. «Українське питання» ще й ускладнене географічним розташуванням українських земель на «цивілізаційному розломі» між католицьким, православним і мусульманським світами [21]. Україна в IX–XIII, XVII–XVIII, XX століттях впливала на європейські справи, змінюючи баланс сил на континенті. Фронтиром між демократією та авторитаризмом Україна стала 2014 року після тимчасової російської окупації Криму та надто після 24 лютого 2022 року, коли розпочалося широкомасштабне російське вторгнення в Україну [22].

Власне дипломатичні традиції на українських землях пов'язані з історією Русі — однієї з найбільш європейських домодерних держав того часу. Важливими віхами цього історичного періоду були походи на Константинополь, прийняття християнства від Візантії, що ввело Русь у коло європейських християнських держав. Інтенсивними були зв'язки з греками, болгарами, сербами. Від Давньоруської держави Україна успадкувала герб-тризуб і гривню. Показово, що правовий кодекс «Руська Правда» фіксував правовий захист чужинців. За часів Ярослава Мудрого, якого називали «тестем» Європи, міждинастичні шлюби зміцнювали дипломатичні, міжнародні відносини Русі. Отже, стабільні династичні зв'язки, активна участь Русі у складних європейських дипломатичних комбінаціях, коаліціях і війнах засвідчують, що в цей історичний період вона була органічною частиною європейської державно-політичної системи, виконуючи важливі комунікаційно-цивілізаційні функції між Заходом та Сходом, Північчю та Півднем. У зовнішньополітичній діяльності на перший план виходить захист держави від агресивних дій сусідів і налагодження мирних відносин із ними.

Хрестові походи на Святу землю пересунули Русь на периферію міжнародних зносин. Але Галицько-Волинська держава мала тісні регіональні зв'язки із сусідами по Центральній Європі. Зокрема, волинський і галицький князь Данило Галицький

своєю активною міжнародною діяльністю здобув великий авторитет на Русі та в Європі. Він брав участь у війні за австрійський престол 1252–1253 років, посадивши у Відні свого сина Романа Даниловича, здійснював успішні походи на Угорщину, Чехію, Польщу і Литву, був арбітром у міжусобицях польських і литовських князів, вів переговори з Папською курією і 1253 року навіть прийняв королівську корону від Папи Інокентія IV.

Тридцятирічна війна 1618–1648 років спустошила центральноевропейський регіон. Вона породила нову Вестфальську систему міжнародних відносин і поняття «державний (національний) інтерес». Європейські династії забезпечували баланс сил через перманентну територіальну експансію. Тоді українське козацтво стало важливим елементом антитурецького альянсу європейських держав. Послаблення Речі Посполитої сприяло успіху козацького повстання під проводом Б. Хмельницького та утворенню козацької держави, активними зовнішніми зносинами якої керували гетьман і козацька рада. Але сусідні країни не були зацікавлені в існуванні незалежної козацької держави. Польща внаслідок повстання 1648–1657 років втратила колишню могутність. Загроза порозуміння Польщі і Кримського ханства спонукала до воєнного союзу з московією 1654 року. Незабаром політика Петра I та Катерини II залучила більшість українських земель до російської імперії. Що більшою ставала імперія, то вразливішою вона почувалася. Російська імперія стала загрозою для Європи та частиною європейського балансу сил.

Французьку революцію 1789 року українські землі зустріли розділеними між російською та Австрійською імперіями. Впродовж «довгого» XIX століття поступово склалися умови для українського національного відродження початку XX століття. До 1914 року європейські еліти розглядали ситуацію на українських землях як внутрішні справи російської чи Австро-Угорської імперій. Москва і Відень прагнули не допустити створення української держави та її виходу на міжнародну арену. Володимир Вернадський, Томаш Масарик, англійський славіст Роберт Сетон-Вотсон вважали «українське питання» одним із мотивів початку Великої війни [23]. Об'єднання українських етнічних земель і здобуття національної незалежності могло відбутися тільки внаслідок радикальної зміни всієї системи міжнародних відносин.

Проголошення Української Народної Республіки в Києві (1917 р.) та Західноукраїнської Народної Республіки у Львові (1918 р.) мотивувало до створення відповідних зовнішньополітичних служб. 22 грудня 1917 р. було утворено Генеральне секретарство міжнародних справ. З 22 грудня 2005 р. цей день став професійним святом українських дипломатів. Упродовж 1918–1924 рр. у країнах Європи та Азії функціонувало майже 70 дипломатичних і консульських представництв УНР. За гетьманства Павла Скоропадського було ухвалено закон про посольства і місії Української Держави та закон про українську консульську службу [24, с. 199]. Регулярно відбувалися наради українських послів в іноземних державах. Вагомим досягненням дипломатичних служб УНР і ЗУНР стало укладання 22 січня 1919 р. Акта Соборності. Дипломатичні відносини з УНР встановили майже 30 держав, але більшість із них орієнтувалася на політичну кон'юнктуру.

Загалом не було сприятливого міжнародного середовища для ствердження української державності. «Українському питанню» не знайшлося місця в «14 пунктах» Президента США Вудро Вільсона від 8 січня 1918 року щодо самовизначення пригноблених народів Європи [25, с. 24–25]. Це засвідчує повоєнна доля українських земель, яку визначили великі держави на Паризькій мирній конференції 1919–1920 років. Ніхто із союзників не хотів незалежної української держави. За підсумками Першої світової українські землі були поділені між радянською росією, Польщею, Чехословаччиною і Румунією. Ця історія також демонструє важливість ролі особистості в історії. Адже за не менш несприятливих обставин Карл Маннергейм домогся створення незалежної Фінляндії [26]. Йому вдалося після поразки кайзерівської Німеччини зорієнтувати Британію і Францію на сприйняття незалежної Фінляндії.

Утім, навіть російські більшовики спочатку були вимушені зважати на розмах українського національного відродження. У січні 1919 р. Раднарком УСРР і Наркомат закордонних справ очолив Християн Раковський. Було встановлено дипломатичні відносини з 15 державами і навіть укладено майже 80 договорів і угод. Але після утворення 30 грудня 1922 р. УСРР була позбавлена права на самостійну зовнішньополітичну діяльність. Для викорінення наслідків «коренізації» радянської влади на українських землях довелося провести Голодомори (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 рр.).

Йосип Сталін намагався збільшити кількість членів ООН під «радянським контролем». Тому 1 лютого 1944 р. Верховна Рада СРСР ухвалила рішення про надання союзним республікам повноважень у галузі зовнішніх зносин. 4 березня 1944 р. було створено український НКЗС на чолі з Олександром Корнійчуком (1950 р. штат скоротили з 40 до 25 осіб). Повернення України на міжнародну арену відбулося внаслідок переломного воєнного періоду [27]. Український воєнно-стратегічний чинник мав вагомий вплив на перебіг Другої світової війни. 15 березня 1939 р. Сойм Карпатської України проголосив державну незалежність, яку знищило вторгнення Угорщини на Закарпаття. 30 червня 1941 р. Організація українських націоналістів у Львові проголосила відновлення незалежності України, яке відкинула нацистська Німеччина. Українці воювали у складі армій різних учасників Другої світової війни. На території України відбулося 29 із 76 стратегічних і фронтових операцій. Й. Сталін й Адольф Гітлер фактично змагалися за Україну. За рішеннями Ялтинської конференції було де-факто визнано входження західноукраїнських земель до складу УРСР. Міжнародна діяльність радянської України 1945–1990 рр. була зорієнтована на участь у роботі ООН і профільних міжнародних організаціях [28, 29]. Працівники української дипломатичної служби були частиною радянської дипломатії.

Україна була фундаментом СРСР, тому в умовах холодної війни «українське питання» постійно актуалізувалося в ООН. Рада національної безпеки США і Державний департамент у серпні 1948 р. ухвалили документ «Цілі Сполучених Штатів стосовно Росії», в якому не було місця підтримці незалежності України [30]. Проте 1949 р. передачі «Голосу Америки» почали транслювати українською. Президент Двайт Ейзенгавер використовував «українське питання» в ідеологічній боротьбі. 1979 р. в обмін на чилійського комуніста Луїса Корвалана був звільнений український дисидент Валентин Мороз. Тільки адміністрація Рональда Рейгана 1983 р. вшанувала пам'ять жертв Голодомору 1932–1933 рр. Через аварію на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 р. про Україну знову заговорили у світі [31, 32]. Попри оксамитові революції у країнах «радянського табору» 1989 р., Маргарет Тетчер і Джордж Буш-старший до останнього покладали сподівання на «оновлений Союз».

16 липня 1990 р. Верховна Рада УРСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет України. 24 серпня 1991 р. було прийнято

Акт проголошення незалежності України, який на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. підтримала абсолютна більшість населення України. Після нього розпочалося широке міжнародне визнання незалежності України: лише впродовж грудня 1991 р. Україну визнали понад 66 держав світу.

Зникнення СРСР стимулювало розвиток процесу глобалізації та зруйнувало Ялтинсько-Потсдамську систему міжнародних відносин. Це змінило глобальну конфігурацію безпеки. Україна в січні 1994 р. відмовилася від ядерної зброї, отримавши 5 грудня 1994 р. умовні «меморандумні» гарантії безпеки в Будапешті. Натомість у травні 1998 р. Індія та Пакистан стали ядерними державами. Вагомим чинником міжнародних відносин стало виникнення глобального інформаційного суспільства. Першим викликом американській гегемонії стали теракти 11 вересня 2001 р. Воєнне втручання США в Афганістані (2001–2021 рр.) та Іраку (2003–2023 рр.) інспірувало послаблення американських позицій як одноосібного світового полюса сили. Виникли проблеми з виживанням національних суверенних держав.

Можна виділити основні етапи еволюції зовнішньої політики незалежної України. Період 1991–1996 років був часом міжнародного визнання та конституційного оформлення нейтралітету. Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про Основні напрями зовнішньої політики України» головним пріоритетом молодій державі визначила ефективне забезпечення національних інтересів.

Другий період — від Конституції 1996 р. до Євромайдану 2013–2014 рр. — був пов'язаний із переходом від політики нейтралітету до пріоритетності європейського та євроатлантичного курсу. У лютому 1994 р. Україна приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру». В червні 1994 р. Україна уклала угоду про співпрацю з Європейським Союзом. У цей час змінилося міжнародне середовище. Ознаками цього стали військова кампанія НАТО проти Югославії 1999 р. та теракти у США 11 вересня 2001 р. Світ повернувся до пріоритетності силових методів розв'язання міжнародних проблем. Володимир путін серйозно сприйняв тезу З. Бжезинського, що без України росія не може залишатися євразійською імперією. Україна опинилася на перехресті суперечливих інтересів США, Євросоюзу і рф [33].

Отже, Україна стала головною державою для збереження пост-Ялтинської системи міжнародних відносин. Ситуація ускладнилася внаслідок загострення конкуренції між США і Китаєм за контроль торговельних транзитних маршрутів, ринків збуту та джерел сировини. Масштабне розширення Європейського Союзу в 2004–2007 роках привело до виникнення спільного кордону між Україною та ЄС. Росія спробувала повернути Україну під свій контроль. Володимир Горбулін і Олександр Литвиненко констатували, що кремль висунув ультиматум: «Збереження територіальної цілісності України обумовлюється російським протекторатом над слабкою Україною» [34].

Третій період зовнішньої політики України — від лютого 2014 р. (тимчасова російська окупація Криму й гібридна агресія на Донбасі) — триває донині. Щоби зберегти незалежність, Україна має стати частиною Європи, а не Євразії. Фактично на перші два періоди припадає час балансування зовнішньої політики України у стані «багатовекторності» між рф і Заходом. Прихід до влади в кремлі в. путіна в березні 2000 р. змінив російську політику щодо України. Кремль узяв курс на повернення України під свій контроль. Відповіддю українського громадянського суспільства на це стала Помаранчева революція 2004 року. Період президентства Віктора Ющенка (2005–2010 рр.) став спробою переорієнтувати Україну на ЄС і НАТО. Але на президентських виборах 2010 р. переміг Віктор Янукович, який повернув «багатовекторність» у бік рф. Символом цього стало підписання Харківських угод навесні 2010-го. Водночас В. Янукович намагався виторгувати кращі преференції у кремля, заграючи з ЄС. Тому тривали переговори щодо підготовки угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Час істини настав у листопаді 2013 р., коли В. Янукович відмовився її підписувати. Революція гідності (Євромайдан) 30 листопада 2013 – 22 лютого 2014 рр. означувала остаточний крах політики «багатовекторності». Однією з причин стала російська спроба силовими засобами повернути Україну під свій контроль. Анексія Криму дала старт глобальній гібридній війні росії проти Заходу.

У травні 2014 року Президентом України обрали Петра Порошенка, який спробував виграти час, щоби зміцнити позиції України в неминучому протистоянні з рф. У лютому 2015 року в Мінську було підписано угоду щодо умов повернення частин Донецької та Луганської областей, які тимчасово окупувала рф. Насправді кремль

сподівався перетворити «ДНР — ЛНР» на троянських коней, які перешкоджатимуть європейській і євроатлантичній інтеграції України. Складною проблемою зовнішньої і внутрішньої політики України стали розрахунки повернення Криму та Донбасу [35].

Формат гібридної війни з РФ як «антитерористичної операції» втомив українських громадян, які навесні 2019 року здійснили «електоральну революцію», що привела до влади Володимира Зеленського і партію «Слуга народу». Під час саміту Нормандської четвірки 9 грудня 2019 року в Парижі було наголошено на параметрах реалізації Мінських угод. Комюніке передбачало невідкладні заходи зі стабілізації ситуації в зоні конфлікту та імплементації політичних положень Мінських угод.

2020 р. патріарх вітчизняного політикуму академік В. Горбулін видав монографію «Як перемогти Росію у війні майбутнього». Автор закликав визнати, що гіпотетична війна не буде схожа на ту, до якої готується Генеральний штаб, шукати вразливі місця ворога, формувати професійну армію з одночасним розвитком парамілітарних структур і приватних військових компаній, створити систему несилової протидії, розвивати територіальну оборону, кардинально реформувати безпековий сектор, досягати технологічної переваги [36]. В. путін під час пандемії 2020–2021 рр. переконував, що Захід не готовий захищати свободу. Адже люди змирилися з радикальним обмеженням їхніх індивідуальних свобод під час «карантину». Наприкінці 2021 р. кремль висунув ультиматум НАТО щодо відступу на межу розширення 1997 р., що було абсолютно неприйнятним для Північноатлантичного альянсу. Ситуація загострювалась, і зрештою 24 лютого 2022 р. російські війська масштабували агресію проти України. Путінська пропаганда впродовж 2023 р. сформувала ефективний наратив антизахідних симпатій для країн Глобального Півдня. Акцентували на зв'язку лібералізму з різними панівними елітами, завдяки чому Захід відірвався від решти світу в економічному розвитку, демократичному правлінні та військовій потузі. Але поза увагою залишилася важлива роль, яку в підйомі Заходу відіграли клімат, географія, культура, родинна структура, конкуренція та просто везіння. Натомість російська пропаганда створила образ ворога з багатих, розвинутих, освічених і демократичних мешканців Глобального Заходу, спекуючи на антиколоніальній риторичі, попри колоніальний характер самої російської державності.

У 2023–2024 роках Україна і рф втягнулись у тривалу ресурсну війну із зовнішніми накопичувачами ресурсів. Для України — це демократичні країни Заходу, для рф — Китай, Північна Корея та Іран. Донині США та Євросоюз не перевели свої економіки на воєнні рейки. На Заході поки що немає гарантій хоча б десятирічного замовлення на постачання озброєнь, без чого бізнесу важко перейти на рейки військової економіки. НАТО не надало Україні достатньо зброї, щоб вона вийшла з глухого кута позиційної війни. Це спростувало путінські твердження про агресивність Заходу та його намірів зруйнувати велику росію, яка приводить до влади автократів, що загрожують сусідам. Відкритим є питання, чи реформування недолугої системи краще за її цілковите знищення. Адже на це не працюють ані вірогідні «змови», які прагнуть розвалити систему, ні глибинні держави, які намагаються її захопити. Змовники ховаються в тіні, а глибинні держави діють залаштунково. Політологи традиційно описують «deep state» як залаштунковий механізм і владні відносини серед інституційних еліт у війську, розвідувальних службах, професійній бюрократії, правоохоронних органах, судовій владі та організованій злочинності. Це, за Максом Вебером, ідеальна модель аналізу [37]. Це як «глибинний» народ, до якого не доходять соціологічні опитування. Глибинна держава зміцнює альянс між корпораціями і політикою, і саме між такими державами можливі залаштункові змови.

Постмодернізм перевів суспільства від морального до епістемологічного релятивізму, в якому навіть спостереження за фактами вважають суб'єктивним. Слова не обов'язково вказують на об'єктивну реальність за межами свідомості того, хто їх промовляє. Завдяки цьому пропаганда стверджує, що фактів немає, є лише інтерпретації. Інтернет дав людям можливість помилково сприймати мовленнєві акти як дії, що впливають на результати та процеси в реальному світі [20, с. 104].

Захід не розробив чіткої стратегії перемоги над рф. «Якщо звичайна міжнародна співпраця покликана в основному забезпечити певні короткотермінові (тактичні) цілі або просто має на меті підтримувати відносини між суб'єктами у стані, відмінному від конфліктного, то стратегічне партнерство спрямоване на досягнення довготермінових цілей, що є життєво важливими для кожного із суб'єктів, причому ціль іншого є не менш важливою, ніж ціль власна» [12, с. 168]. Відсутність західної стратегії бачення

світу без росії посилює хаотичність постбіполярної системи міжнародних відносин. Тому замість сили права маємо справу з правом сили.

Міжнародне право є функціональною частиною міжнародних відносин. Система міжнародних відносин, яка була після завершення Другої світової війни, нині зламана. В юриспруденції правом вважають тільки те, що забезпечено силою. Події стають дедалі поліваріантнішими. Можливими є: а) одноосібні дії; б) тимчасові коаліції та несталі військово-політичні союзи, зокрема з двох учасників; в) договори про ненапад; г) нейтралітет; д) позаблоковість [38, с. 12]. НАТО не потрібне замороження конфлікту, адже це віддає ініціативу рф і в короткостроковій перспективі створює ризики безпекових викликів для країн Балтії без відповідного технічного наповнення звичайними збройними силами європейських держав і США. Натомість Європейський Союз зацікавлений у замороженні, адже війна загрожує зміною владних режимів у багатьох країнах ЄС. Замороження мають супроводжувати докорінні реформи структури інститутів Європейського Союзу та створення європейської армії. Для США замороження війни вигідне, адже на перше місце виходить не конфронтація з росією, а протистояння з Китаєм. Стратегія адміністрації Джо Байдена спрямована на недопущення виходу російсько-української війни за межі території України. Тому вступ до НАТО є неможливим, адже це автоматично означає велику війну США з рф. Найімовірніше, зазначену стратегію продовжить обраний 5 листопада 2024 року Президент Дональд Трамп.

Війна ресурсів — це протистояння того, в кого більше території, економічного потенціалу, фінансової стабільності, зброї, мобілізаційних ресурсів, надійних партнерів (навіть не союзників), ефективної пропаганди та логістики, владного політичного ресурсу. Середній клас формує суспільну думку щодо війни. Його тотальна мобілізація змінює суспільну думку. Альянс глобальної підтримки України з початку широкомасштабного російського вторгнення 2022 року дав можливість досягнути до кінця 2023-го паритету на фронті. Потім з'явився ризик, що частина західних еліт інтерпретує російсько-українську війну як регіональний конфлікт. Риторичним є питання, як сконструювати закінчення війни, яка сама собою не закінчиться. Заклик не шукати переваги над геополітичним суперником не діє. Рішення Заходу залишатись

осторонь спричинює не менше негативних наслідків, ніж потенційне рішення вступити у війну на боці України.

Головний геополітичний інтерес України розміщено по лінії Північ — Південь, хоча Україна, з огляду на своє географічне розташування, й залучена до тривалого протистояння за віссю Схід — Захід. Дипломатія — це вміння змушувати інших хотіти робити те, чого від них хочете ви. Глобальна ієрархія є результатом і об'єктом боротьби за владу. Внесення змін у структуру управління Організації Об'єднаних Націй вимагає підтримки всіх членів Ради Безпеки ООН. Важко уявити, що постійні члени Ради Безпеки добровільно проголосують за скасування своїх привілеїв вето. У березні 2022 року на переговорах у Стамбулі каменем спотикання став нейтральний статус України та її «демілітаризація». Але наївно було б сподіватися на якісь гарантії дотримання з боку російської сторони гіпотетичних угод. Нагадаємо, російський ультиматум НАТО передбачав, що «Україна має розірвати усі зв'язки з НАТО, включаючи навчання військових, обміни та спільні військові навчання, а також усі поставки зброї НАТО, за винятком стрілецької зброї. Україна заборонить розміщення військ або баз НАТО на своїй території. Україна припиняє членство в програмі НАТО «Партнерство заради миру» та дію угоди про стратегічне партнерство зі США від листопада 2021 року. Україна скоротить свої сухопутні війська до 150 тис. військовослужбовців строкової служби та максимум 100 тис. військовослужбовців резерву. Україна погоджується знищити всі свої ударні системи озброєнь під наглядом Росії. Україні буде заборонено розробляти зброю масового знищення, включаючи ядерну, біологічну або хімічну» [38, с. 466]. Ці ультимативні умови надто нагадують вимоги переможної Антанти до переможеної Німеччини 1919 року.

Україна збереже стільки території, наскільки зможе організуватися. Ще один урок: якщо ви не знаєте історії, вам коректують географію. Ми не маємо союзників, а лише партнерів. Союзники — це ті, з ким сформовані договірні союзницькі відносини. Україна має розробити свою велику стратегію. Вона має визначати, що війна і мир співіснують. Вона має бути динамічною та гнучкою щодо перманентного балансування ресурсів, необхідних для стримування нових загроз. Згадана велика стратегія України має використовувати всі знаряддя сили країни, а не

тільки військові. Вона має бути наступальною чи оборонною, стати консенсусною і не залежати від політичних партій і керівників при владі. Немає зрозумілої стратегії виходу з глухого кута на фронті. Важко уявити воєнну перемогу України над рф. Відкритим є питання, яким має бути образ української перемоги: вихід на кордони 1991 року; зміна політичного режиму і розвал рф за умов, коли вона на покоління вперед стала травмою для українського суспільства; перехід до стратегічної оборони на підконтрольних Україні територіях чи напружене недружнє перемир'я за спостереження ООН, коли ця універсальна організація втратила залишки авторитету.

Україна у війні проти рф за власну незалежність та ідентичність української нації не має союзників, якщо виходити з формалізації союзницьких відносин в обов'язкових до виконання міжнародних договорах, а має тільки партнерів, які допомагають їй доти, доки збігаються їхні і наші національні інтереси. Неможливо придумати фінальну концепцію для всіх, на якій розвиток закінчиться по цей бік буття. Перемога України — це збереження своєї державності навіть за умов сепаратної змови Заходу і росії. Війна підводить ризику під демографічним та енергетичним переходом і новим технологічним укладом. Захід не готовий до кривавої війни проти держав «осі зла». Заради такої війни треба було змінити свій антропологічний тип і політичну систему. НАТО не хоче, не спроможне і не здатне вести таку війну. «Слова, за які попередні покоління готові були пожертвувати життям, — “демократія” і “свобода”, “Європа” і “Захід”, — життя відкинуло так надійно, що вони видаються пригоршнею лущиння у долонях, і з неї витікають рештки тепла і світла, або комп'ютерними файлами, до яких ми забули пароль й отож втратили доступ» [39, с. 12]. Подальший перебіг і завершення російсько-української війни залежить від розвитку багатьох тенденцій на міжнародній арені, а в сьогоденному світі панує радикальна стратегічна невизначеність. Зокрема, тактика деескалації наших західних партнерів виявилася неефективною і потрібно шукати нову стратегію для припинення цієї війни та переформування всієї системи міжнародних відносин на більш справедливих для всіх народів світу умовах.

Отже, історія війн наперед не визначена. Не буде ні перемоги Глобального Півдня, ні перемоги Глобальної Півночі. Хтось із Глобального Півдня підійматиметься до рівня Глобальної Півночі,

а хтось із Глобальної Півночі опускатиметься до рівня пауперів. Поки що немає концептуального виходу зі стану фактично Третьої світової війни. Партії війни на Глобальному Заході та Глобальному Півдні зацікавлені у продовженні Третьої світової війни, що закінчила епоху Просвітництва — передання влади від ієрархічних структур до мережевих, але це не влаштовує старі еліти, які готові переорієнтувати ресурси на військово-промисловий комплекс. Тільки коли світові еліти зрозуміють, яким має бути новий світовий порядок, Третя світова війна закінчиться. Окреме питання, якою ціною. Жодна соціальна система не зникає доти, доки не вичерпано потенціал її розвитку. Те саме можна сказати і про війну. Дедалі важче обстоювати демократичні цінності та свободу особистості в часи, коли тіні диктатур блукають цивілізованим світом.

Історія України та її зовнішньої політики показує, що врахування історичного досвіду важливе для ухвалення оптимальних зовнішньополітичних рішень. Тим паче, що російський ворог / агресор активно використовує фальсифікацію історії як інструмент війни проти України та демократичного світу. Важливим уроком історії є формування стабільних соціальних інститутів, зокрема загальнодержавних і зовнішньополітичних, здатних відтворювати у поколіннях спадковість дипломатичного курсу на захист національних інтересів. Часто проблеми в державі спричинені не формою правління (демократія чи автократія), а якістю державного управління та рівнем сприйняття й усвідомлення національних інтересів.

Закономірно виникає питання: наскільки доцільно підтримувати антиколоніальний дискурс. З одного боку, представлення себе жертвою позбавляє енергії, необхідної для майбутнього. З іншого, важливо підтримувати антиколоніальний дискурс у російській федерації. Російська влада після війни зіткнеться з військовим цезаризмом або бонапартистськими диктаторськими режимами. В Європі є п'ять екзистенційних криз: кліматична криза (загроза життю), міграційна криза (загроза ідентичності), безпекова криза (путін незабаром нападе на Європу), пандемійна криза (охорона здоров'я неадекватна) та економічна криза, яка пропонує песимізм, що діти житимуть гірше, ніж їхні батьки. Кожна група європейських суспільств має «свою» екзистенційну кризу.

Криза демократії зумовлена домінуванням сили й економічної могутності над правом і мораллю. Політику замінюють адмініструванням. Якщо війну не можна виграти чи програти, вона стає нескінченною. Імперія — це єдина форма організації влади, яка зберігає наявний глобальний порядок на тривалий час. Чи виживуть імперії у XXI столітті, — питання відкрите. Демократія передбачає періодичне проведення виборів, які стимулюють тільки часткові зміни у фракціях панівних еліт. Війна мотивує демократичні країни ставати авторитарними та тоталітарними. В епоху постмодерну війна стала основою внутрішньої політики глобального порядку. Національні держави стикаються з різноманітними мережами, а мережеві сили імперського порядку — з мережевими силами деглобалізації.

Підбиваючи підсумки дослідження теми історичного досвіду зовнішньої політики України та її багатовікової еволюції крізь системи міжнародних відносин і державні трансформації, зазначимо, що насамперед у контексті пошуку та виборювання свого місця на геополітичній мапі світу Україна остаточно й безповоротно змінила статус об'єкта міжнародних відносин на вагомий та впливовий суб'єкт. Міжнародне право визначає суб'єктність того чи того актора міжнародних відносин за чотирма стандартами: а) наявністю розгалуженої дипломатичної мережі; б) здатністю брати участь у міжнародних конференціях; в) спроможністю укладати договори; г) можливістю бути членом міжнародних організацій. Відсутність хоча б однієї з цих ознак вказує на нелегітимне, «незаконнонароджене» державне утворення, зазвичай засноване на політиці войовничого сепаратизму, екстремізму та брутальному експансіоністському втручанні у внутрішні справи суверенних держав. Саме в таких умовах з'явилися псевдодержави «Абхазія», «Донецька народна республіка», «Луганська народна республіка», «Південна Осетія», «Придністровська Молдавська Республіка». Такі квазідержави виникають у периферійних прикордонних районах імперії, і в цьому разі рф і є клином, яким імперія хоче здолати суверенітет сусідніх держав і перетворити їх на райони свого домінування.

Агресивна війна рф проти України, розпочата 2014-го, стала повномасштабною з 24 лютого 2022 року. Попри всі її вади, які властиві будь-якій війні, вона мобілізувала українське суспільство, державні інститути, всі сили опору так, що можна говорити

про появу політично, ментально, духовно об'єднаної України, яка свій суверенітет вже ніколи і нікому не подарує.

За три роки війни інтеграція України в європейські та євроатлантичні структури так зросла і зміцніла, що уявити собі Європу, її оборонно-промисловий комплекс і загалом усю систему євроатлантичної безпеки без України вже неможливо. Як справедливо зазначає український експерт із цієї проблематики Олександр Деменко, «повномасштабна російська агресія проти України спричинила найсерйознішу безпекову кризу в Європі з часів Другої світової війни. Нинішня війна загрожує не лише існуванню України як вільної і незалежної держави, а й загалом руйнує заснований на правилах міжнародний порядок. Уся архітектура безпеки, яка так складно формувалася на Європейському континенті протягом багатьох десятиліть, включно зі взаємно узгодженими міжнародними зобов'язаннями, була вмить зруйнована. Росія також свідомо підвищила ризик можливого застосування ядерної зброї. Від початку війни кремлівські лідери і пропагандисти регулярно вдаються до безвідповідальної риторики, погрожуючи застосуванням свого ядерного арсеналу як проти України, так і проти тих країн НАТО, які найрішучіше протидіють російській агресії» [40, с. 128].

А те, що Україна отримала у Брюсселі статус кандидата на членство в ЄС у межах переговорного процесу, активно бере участь в оборонних програмах ЄС — Європейській оборонній промисловій стратегії (2024 р.), п'ятиступеневому плані ЄС «ReArm Europe» (2025 р.), є ще одним незаперечним і дуже вагомим свідченням, що вона є невіддільною частиною європейського політичного, економічного, безпекового простору і вона не буде залишена сам на сам з агресором. Виступаючи перед підкомітетом з питань безпеки та оборони Європейського парламенту 20 березня 2025 року, заступниця Генерального секретаря НАТО Радміла Шекеринська наголосила на важливості подальшого зміцнення співпраці між НАТО і ЄС. Вона підкреслила, що ці організації є незамінними стратегічними партнерами і ЄС може використовувати свій потужний ресурс для посилення оборонного виробництва, інновацій і військової мобільності згідно з військовими планами, можливостями і стандартами. НАТО має намір дотриматись обіцянки про надання Україні 40 млрд євро військової допомоги 2025 року. У цьому контексті

Р. Шекеринська також звернула увагу на потребу максимально-го залучення союзників, які не є членами ЄС, до оборонних ініціатив цієї організації.

Загалом вся її промова була сповнена духом солідарності і підтримки України, яка на передньому краї боронить Європейський континент від ідеології та практики тоталітаризму, неприхованої агресії, зневажання загальноприйнятих європейських цінностей і стандартів.

1. *Морадіельос Е.* Франко. Анатомія диктатора / пер. з ісп. О. Ковальової. Львів: Видавництво Анетти Антоненко, К.: Ніка-Центр, 2022. 296 с.
2. *Бродель Ф.* Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. Т. 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе / пер. з фр. Г. Філіпчука. К.: Основи, 1995. 548 с.
3. *Галушко К.* Україна на карті Європи: Україна та українці у картографії від Античності до XX століття. К., 2013. 143 с.
4. *Сміт Е.* Про нації і націоналізм. К.: Ніка, 2004.
5. *Дюррозель Ж.-Б.* Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. К.: Наукова думка, 1999.
6. *Горобець В.* Під булавою гетьмана. Права і вольності Гетьманщини в умовах імперського підневолля. К.: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2024. 320 с.
7. *Маккормак Дж.* Історія Ірландії. К.: Ніка, 2006.
8. Нариси з історії дипломатії України / О.І. Галенко, Є.Є. Камінський, М.В. Кірсенко та ін.; відп. ред. В.А. Смолій. К.: Альтернативи, 2001. 736 с.
9. Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004.
10. *Головченко В.* Дипломатична історія України (від найдавніших часів до XIX століття) / В. Головченко, В. Матвієнко. К.: Київський університет, 2007. 512 с.
11. *Головченко В.І.* Дипломатична історія України (кінець XIX – перша чверть XX століття) / В.І. Головченко, В.М. Матвієнко, В.Ф. Солдатенко. К.: Київський університет, 2011. 527 с.
12. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин. К.: Наукова думка, 2008.
13. *Віднянський С.В.* Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації / С.В. Віднянський, А.Ю. Мартинов // Український історичний журнал. 2011. № 4. С. 55–76.
14. *Бжезінський З.* Велика шахівниця. Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2000.
15. *Гобсбаум Е.* Епоха крайнощів (1914–1991). К.: Ніка, 2004.
16. *Джадт Т.* Після війни. Історія Європи з 1945 року. К.: Наш формат, 2022.
17. *Кіссінджер Г.* Дипломатія. К.: Наш формат, 2023.
18. *Плохій С.* Загублене царство. Історія «русского мира» з 1470 року до сьогодні. Харків: Фоліо, 2019. 320 с.
19. *Снайдер Т.* Перетворення націй. Львів: Видавництво Католицького університету, 2019.

20. Фукуяма Ф. Лібералізм і його протиріччя / пер. з англ. К. Дисі. К.: Наш формат, 2023. 152 с.
21. Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій. Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2006.
22. Віднянський С. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство / С. Віднянський, А. Мартинов; відп. ред. В. Смолій. К.: Інститут історії України, 2023. 264 с.
23. Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси / за ред. С.В. Віднянського. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
24. Скоропадський П. Спомини. К.: Смолоскип, 1994.
25. «Чотирнадцять пунктів» президента США В. Вільсона про умови миру з його послання конгресу 8 січня 1918 року. Див. за: Мицик Л. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007) / Л. Мицик, Ю. Кузьменко. К.: Академ-видав, 2008. 544 с.
26. Іоффе Е. Лінії Маннергейма. Листи та документи, таємниці та відкриття. К.: КНТ, 2024. 640 с.
27. Коваль М.В. Україна: 1939–1945: Маловідомі і непрочитані сторінки історії. К.: Вища школа, 1995. 194 с.
28. Українська РСР на міжнародній арені. К., 1985.
29. Віднянський С.В. Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем. / С.В. Віднянський, А.Ю. Мартинов // К., 2006.
30. Камінський Є. Політика США щодо України: Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція / Є. Камінський, А. Дашкевич. К.: Політична думка, 1998. 547 с.
31. Барановська Н.П. Україна – Чорнобиль – Світ: Чорнобильська проблема у міжнародному вимірі, 1986–1999. К.: Ніка-Центр, 1999. 400 с.
32. Плохій С. Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи / пер. з англ. В. Махоніна. Харків: Фоліо, 2019. 396 с.
33. Артёмов І. Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми: зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук. конф. / Закарпат. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т філософії та євроінтеграц. дослідж.; ред. кол.: І.В. Артёмов (відп. ред.) [та ін.]. Ужгород: Ліра, 2007. 344 с.
34. Горбулін В. Стратегічною ціллю РФ є встановлення протекторату над Україною / В. Горбулін, О. Литвиненко // Дзеркало тижня. URL: https://www.dt.ua/politics/eksperty_strategichnoyu_tsillyu_rf_e_vstanovlennya_protectoratu_nad_ukrainoyu.html
35. Горбулін В. Донбас і Крим: ціна повернення / ред. кол.: В.П. Горбулін (гол. ред.) [та ін.]. К.: НІСД, 2015. 474 с.
36. Горбулін В. Как победить Россию в войне будущего. К.: Брайт Букс, 2020. 256 с.
37. Вебер М. Покликання до політики // Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/weber/wbs08.htm>
38. Потехін О. Геополітика проти безпеки: союзницьке стримування агресії в Європі XX – початку XXI ст. / О. Потехін, Ю. Клименко. К.: Дух і Літера, 2023. 552 с.
39. Померанцев П. Це не пропаганда. К., 2023.
40. Демченко О. Еволюція політики НАТО в умовах російсько-української війни // Україна дипломатична. К., 2023. Вип. 24. С. 128–138.

Borys Humeniuk,
Doctor of History, Full Professor,
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary

THE HISTORICAL EXPERIENCE OF UKRAINE'S FOREIGN POLICY: through systems of international relations and state transformations

Abstract. The article examines the historical experience of Ukraine's foreign policy and diplomacy across different historical periods in the context of changes in international relations systems and state transformations.

The author analyses Ukraine's foreign policy history through an interdisciplinary synthesis, allowing for a long-term perspective on the macrohistorical factors shaping foreign policy. These factors include civilisational identity, ideological imperatives, the effectiveness or dysfunction of social institutions, and the complex interplay between domestic and foreign policy, which either strengthen or constrain state sovereignty. At the microhistorical level, historical and political figures, social groups, technological innovations, and counter-reforms shape foreign policy through their actions and voluntarism, creating structural and functional constraints on their implementation in real politics.

The author emphasises that a key historical lesson lies in forming stable social institutions — both societal and governmental, including those responsible for foreign policy — that can ensure continuity in the diplomatic course of protecting national interests across generations. Many challenges states face stem not from the form of government (democracy or autocracy) but from the quality of governance and the ruling elite's awareness of national interests. Ukraine's history and foreign policy demonstrate the importance of incorporating historical experience into decision-making to achieve optimal foreign policy outcomes. This is particularly crucial given that the Russian enemy/aggressor actively employs historical falsification as a weapon in its war against Ukraine and the democratic world.

Keywords: Ukraine's foreign policy, diplomacy, historical experience, systems of international relations, international security, transformations, hybrid warfare, Russian-Ukrainian war.